

УДК 316.454.54:37.011.3-051-052:78

Забара Л. В.

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ПЕДАГОГА І УЧНЯ У МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНОМУ ПРОЦЕСІ

У статті розглянуто модель сучасного педагога. Висвітлено риси педагогічної креативності педагога, розвитку його творчого потенціалу, самовдосконалення та самоствердження впродовж життя. Доведено, що спілкування педагога і учня повинно мати характер діалогу, співпраці, співтворчості, в яких домінує взаємовигідний обмін особистісними смислами і досвідом. Діяльність педагога повинна спиратися на ціннісний взаємодії педагога і учня у навчально-виховному процесі під час опанування музичного мистецтва.

Ключові слова: колективний суб'єкт пізнання (педагог і учень), аксіологія освіти, музично-педагогічна культура вчителя, духовні та моральні цінності.

Підтримка людини в духовній "самобудові", формування здатності до життєвого самовизначення сьогодні набуває суттєвої значимості.

Постановка проблеми. Актуальність проблеми творчого розвитку учня, як особистості, індивідуальності, активного суб'єкта діяльності дуже значно відчувається в навчальних закладах. Перспективними напрямками подальшого вирішення цієї проблеми, в першу чергу, слід вважати відповідну стратегію діяльності педагога. Ця діяльність повинна мати характер діалогу, співпраці, співтворчості, в яких домінує взаємовигідний обмін особистісними смислами і досвідом [4, с. 101].

Разом із тим можна знайти й серйозні недоліки в розвитку професійної діяльності педагога, наприклад, із небажанням відмовитися від педагогічних конструкцій минулого. Причини цього можуть бути самі різні: педагоги не бажають використовувати іноваційно-виховні, інтерактивні технології, не спираються на ціннісно-сміслові орієнтири тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями дослідження свідомості у рамках феноменології активно займалися вчені різних наукових сфер, такі як Е. Гуссерль, С. Франк, І. Стенгерс, В. Медінцев, Л. Надирова, А. Маслоу, І. Кон та інші.

Р. Тельчарова у своєму дослідженні пропонує метод діалектичної феноменології, в якому поєднується теза про об'єктивну реальність існування музичного твору з тезою його конструювання музичною свідомістю [6, с. 120]. На думку автора, всяка інтерсуб'єктивність можлива лише при наявності діалогу між окремими суб'єктами. Тільки усвідомлюючи Музичний світ "Іншого", людина придбає можливість збудувати свій "Музичний світ".

Видатний філософ М. Бахтін у праці "Проблеми поетики Достоевського" не лише дослідив поліфонічний роман, створений письменником Ф. Достоевським, а й побачив світ у новому вигляді як співіснування і взаємодії, а не становлення і розвитку. Життя за своєю природою діалогічне. Діалогічна природа свідомості, діалогічна природа самого людського життя. Єдиною адекватною формою словесного виразу справжнього людського життя є незавершений діалог. Жити – значить приймати участь в діалозі: запитувати, слухати, відповідати, погоджуватись і т.п. В цьому діалозі людина приймає участь вся і всім життям: очима, губами, руками, душею, духом, всім тілом, вчинками. Вона вкладає всю себе в слово, і це слово входить до діалогічної тканини людського життя, в світовий симпозіум [1, с. 155].

Питаннями аксіології в музично-педагогічній освіті активно займалася Г. Щербакова. Вона визначає музично-педагогічний процес, як взаємодію трьох систем, що саморозвиваються: світу, музичних цінностей, особистості учня та особистості педагога [7, с. 290].

Комісія ЮНЕСКО під керівництвом Жана Делора розробила програму "Освіта для ХХІ століття". В новій концепції переглянуто стратегію освіти і сформульовано її чітка орієнтація на потреби і запити особистості та суспільства [5, с. 199]. Тому перед педагогом постає складне завдання: бути конкурентно-спроможним, відповідати потребам і запитам особистості і суспільства і водночас бути сіячем розумного, доброго, вічного. На думку Л. Хмелькової відмова від "діадного мислення" на користь нелінійного підходу – це постійний пошук єднання, основою і напрямом якого є потреба спільності [3, с. 59].

Метою цієї статті є формування новітнього підходу до взаємодії педагога і учня у процесі їх спілкування зі світом мистецтва, формування вмінь та навичок здійснення щирої, творчої, музично-педагогічної комунікації.

Виклад основного матеріалу. Сучасне суспільство характеризується швидкими змінами у всіх сферах життя. Ми живемо в ХХІ столітті – це вже ера нових пізнань, де є місце такій особистості, яка має внутрішню свободу для максимальної самореалізації, ініціативу, критичне мислення, креативність, а також здатна вирішувати усі питання раціональним шляхом і відповідати за їх рішення. Нашому

суспільству потрібні розумні спеціалісти. Це – спеціалісти інтелектуально розвинуті, з актуальними знаннями. Мати здібності до творчого мислення – стає умовою орієнтації людини не тільки у навколишньому світі, але і у власній життєтворчості. Тому людина, яка хоче бути реалізована у сьогодишньому житті, повинна вчитися і розвивати свій творчий потенціал упродовж життя. Характерними рисами особистості, яка саморозвивається та самостверджується, є високий рівень внутрішньої, пізнавальної активності, ерудиції та естетичної культури.

Культура суспільства XXI століття вже не є культурою галузевою, а культурний розвиток відбувається під знаком інтеграції. Така культура орієнтована на інновації і звернення до інтересів і цінностей індивіда. Сучасна культура – це культура діалогу, у процесі якого формується особистість [5, с. 198]. Тому сучасному педагогу, щоб бути готовим до такого діалогу зі своїми вихованцями, треба усвідомити те, що він повинен переосмислити свій життєвий досвід, а також необхідність навчатися упродовж всього життя, постійно при цьому самовдосконалюватися. Варто пам'ятати і те, що педагог – це особистість, що впливає на своїх учнів авторитетом і власною індивідуальністю. Важливо також, щоб у своїй педагогічній діяльності він міг передбачати довгострокові цілі розвитку та різні шляхи для їх досягнення. Це – новаторство і постійний творчий пошук.

Необхідно змінити традиційну авторитарну систему навчання на особистісно-зорієнтовану, яка будується на гуманізації спілкування і відкритості педагога до взаємодії зі своїми вихованцями. Важливо те, щоб навчальний процес будувався як творчий процес, де ефективно застосовуються різноманітні інноваційні методи та засоби, інтерактивні форми навчання, а також доцільним буде перебудова змісту навчання, створюючи передусім умови для реалізації творчих здібностей учня, розвиток його інтелектуальних і фізичних можливостей, вольових якостей, фантазії і уяви.

У спілкуванні з новим поколінням педагог повинен йти тільки шляхом "діалогічної істини" (М. Бахтін), на якому криються найбільш великі перспективи музично-педагогічного процесу, його спрямованості на інтелектуальний і творчий розвиток молодої людини [5, с. 198]. Тому діяльність педагога повинна спиратися на ціннісній взаємодії педагога і учня у навчально-виховному процесі під час опанування музичного мистецтва.

Музичне мистецтво з глибини віків і до нинішнього часу звернено "від серця до серця", несе естафету єднання здійснюючи комунікативну функцію через Час і Простір. Педагог зобов'язаний прийняти цю "естафету єднання" та передати її своєму учневі. Проникнення в музичний Всесвіт передбачає особливий вид спілкування в процесі якого "механізм зворотного зв'язку" включає механізм "музичного наслідування", адже закон збереження енергії діє постійно, змушуючи в далекому минулому побачити паростки майбутнього, а в дні нинішньому – давно забуті риси [7, с. 266].

Як об'єкт пізнання в музично педагогічному процесі, світ музичних цінностей являє собою складну систему, що саморозвивається. Б. Яворський стверджував: "За мою теорією, епохи переплітаються – кінцева фаза попередньої настає одночасно з початковою фазою наступної епохи" [8, с. 52].

В своєму послідовному розвитку світогляд О. Скрябіна приводить його в музиці до своєї логіки заперечення: "Я створюю кожну миттєвість, щоб заперечувати її в наступній. Я завжди протест, завжди бажання нового, іншого. Я вічне заперечення минулого, я вічна любов, вічний розквіт. А багато хто не впізнає любові в моєму запереченні". Це – логіка приливу-відливу. І в подальшому твердження: "існуючий порядок речей, протест і прагнення до нового порядку" [2, с. 55].

Таким чином, музично-педагогічний процес об'єднує нескінченність постійного розвитку музичного Всесвіту. Тому задача педагога і учня – осягнення світу музичних цінностей.

Г. Щербакова у своєму дослідженні визначає такі основні положення музично-педагогічних цінностей:

– музика, як вид мистецтва, є одним із способів пізнання життя і самопізнання, що досягається педагогом і учнем у співтворчому музично-педагогічному спілкуванні;

– музика, як самоорганізована система, постійно перебуває у стані "рухомого спокою" (О. Лосєв) як "діалектика послідовності і одночасності... форми-становлення і форми-кристалізації", що визначає необхідність неперервного розвитку і вдосконалення музичної педагогіки;

– музика – багатогранний світ, який поєднує безліч оригінальних авторських світів (свідомостей). Ці світи вступають у ціннісну взаємодію з колективним суб'єктом пізнання (педагогом і учнем), створюючи в цьому процесі цілісну музично-педагогічну систему;

– педагог і учень є колективним суб'єктом цілісної взаємодії, що взаємозбагачує їх і сприяє успіху музично-педагогічної освіти [7, с. 270]. процес осягнення музики педагогом і учнем повинен здійснюватися через співпереживання і співтворчість.

Слід відзначити, що принцип ціннісної взаємодії педагога і учня в музично-педагогічному процесі передбачає їх творче співробітництво, інтелектуальне партнерство, спільну активну діяльність. Тільки у рамках діалогу можливий процес взаєморозуміння та поваги. Взаємодія педагога і учня сприяє також взаємному обміну цінностями у музично-творчій діяльності.

На думку автора, у концепції Г. Щербакової визначені такі параметри обміну цінностями:

– обмін цінностями в музично-педагогічній освіті – це результат ціннісної взаємодії між світом музики, педагогом і учнем як колективним об'єктом;

– концептуальною особливістю ціннісної взаємодії є принцип діалогу;

– обмін цінностями передбачає як набуття учнем цінностей педагога, так і набуття педагогом цінностей учня, а в подальшому – сумісну діяльність в осягненні світу музично-педагогічних цінностей;
 – діалогічна взаємодія педагога і учня – це здійснення ідеї саморозвитку, самовдосконалення, примноження потреб і здібностей [7, с. 285].

Висновки. Отже педагог та учень, ставши на шлях діалогу та обміну творчим досвідом в музично-педагогічному процесі, створюють у цьому процесі своєрідне естетичне поле, що виявляється в спільному співпереживанні та співтворчості, прагненням до розвитку духовних сил і самореалізації, а також до розвитку художнього і образного мислення.

Використані джерела

1. Бахтин М.М. Проблемы поэтики Достоевского / Михаил Михайлович Бахтин. – [3-е изд.]. – М.: Художественная литература, 1979. – 470 с.
2. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества / Михаил Михайлович Бахтин / [сост. С.Г. Бочаров]. – М.: Искусство, 1979. – 423 с.
3. Киященко М., Лейзеров М., Абросимов Б. Пути и средства эстетического воспитания / Киященко М., Лейзеров М., Абросимов Б. – М.: Наука, 1989. – 190 с.
4. Олексюк О.М. Діалог у музично-педагогічній аксіосфері / О.М. Олексюк // Сучасна мистецька освіта: реалії та перспективи : зб. наук. праць. – Київ – Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2004. – С. 101-108.
5. Сисоєва С.О. Творча професійна підготовка фахівців: особливості процесу / С.О. Сисоєва // Сучасна мистецька освіта: реалії та перспективи: зб. наук. праць. – Київ – Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2004. – С. 197-206.
6. Тельчарова Р.А. Введение в феноменологию музыки / Римма Аркадьевна Тельчарова. – Ин-т философии АН СССР. – М., Владимир: ВГПИ им. Лебедева-Полянского, 1991. – 214 с.
7. Щербакова А.И. Аксиологическая подготовка учителя музыки на современном этапе: дис. ... доктора педнаук: 13.00.08 / Щербакова Анна Иосифовна. – М., 2004. – 568 с.
8. Яворский Б.Л. Статьи. Воспоминания. Переписка / Болеслав Леопольдович Яворский [ред.-сост. Рабинович И.С.]. – М.: Сов. композитор, 1972. – 365 с.

Zabara L.

PECULIARITIES OF TEACHER-PUPIL INTERACTION WHILE TEACHING MUSIC

The article deals with a model of the modern teacher. In particular, the author specifies the characteristics of pedagogical creativity of the teacher and describes the ways of developing the teacher's creative potential, self-improving and self-affirming during the lifetime. Explained in the article is the necessity of the transition from the traditional authoritarian educational system to a student-centered one which is based on humanizing the teacher-student interaction and on the teacher's openness to cooperation with the students. It is claimed that the learning process should be creative, involving a wide range of innovative and interactive methods and techniques. Required is the improvement of the education content that conditions pupils to develop their creative skills, intellectual and physical potential, strong will and imagination. It is affirmed that teacher-student interaction should be a constructive dialogue and cooperation in which mutual sharing of personal ideas and experience dominate. While teaching music art, the teacher should focus on teaching values. Aiming at effective interaction and exchange of creative experience while teaching music, the teacher together with the pupil construct a particular esthetic area that encourages mutual empathy and creativeness, longing to develop spiritual values and to realize oneself as well as to develop artistic and imaginative thinking.

Key words: collective subject of cognition (teacher and pupil), axiology of education, musical pedagogical culture of the teacher, spiritual and moral values.

Стаття надійшла до редакції 16.01.2016